

narratívumok elsősorban a helytörténet iránti érdeklődés megindulásával szaporodtak el, de lokális jellegük miatt kevésbé lettek ismertté. A helynévmagyarázók bármennyire is szűk körben élnek, tükrözik azt a szemléletet, amelyet a Mátyás-történetek képviselnek. Az értelmiség szerepvállalása, a lokális kultúra ápolása előtérbe állította a helynévmagyarázókat, és az egészséges patriotizmus egyik mellékhatása, hogy ott is Mátyás király nyomát látják, ahol bizonyíthatóan sohasem járt. Ezen a téren van a legtöbb feltáratlan elbeszélés, itt várhatók még újabb eredmények is.

A főbb narratívátípusokat végigtekintve általánosságban elmondhatjuk, hogy Mátyás király egyaránt lehet hősköltészeti elemeket tartalmazó történetek hőse, vagy társadalmi viszonyokhoz alkalmazkodó, emberi vonásokat élére állító monda főszereplője. Az is jellemző, hogy Mátyás király passzív hős, aki úgy részese az eseményeknek, hogy csak közvetve irányítja azokat. A közösség elbeszélés-kultúrájától függően a narratívumok pontos hely és időhatározással, vagy elnagyolt körvonalazással élnek. Mindezek a stílárius elemek segíthetik, hogy a hős szerepe közvetett vagy közvetlen legyen.

A Mátyás-hagyomány négyszáz éve nyomonkísérhető. A történeti adatok bizonyítják, hogy az idealizált uralkodó képe sokféle módon rajzolódott ki. Nem csupán pozitív tulajdonságok jellemzik, de éppen ezáltal válik emberivé és hihetővé. A negatív vonások korrigálása, illetve neveltségessé tétele nélkülözhetetlen a folklórnban. A romantikus, idealizált képpel szemben a szájhagyományban sokféle a Mátyás-hagyomány, és látható, hogy az irodalom hatása ellenére az elit műveltségtől függetlenül alakította szemléletét. Az eddigi kutatások még csak kezdeti lépések a magyar Mátyás-hagyomány megismerésében. Az elkészült munkák célzatosan foglalták össze egy-egy szempont szerint a rendelkezésre álló anyagot. De egyetlen tanulmány, vagy monográfia sem tért ki a Mátyás-folklór nagy csoportjára, amelyek az emberi viselkedésmintákat, a társadalmi igazságtalanságokat, balgaságokat, vagy okosságot középpontba állító narratívumokat szólaltatja meg. Feladatunk, hogy a magyar folklór egyik legjelentősebb történeti hőséről kialakult hagyományt minél teljesebb módon vegyük számba, és az adatok történeti, művelődéstörténeti változására folklór szempontból derítsünk fényt.

Krizsa Ildikó

Kik küldtek bombákat Kiskunhalasnak 1944 karácsonyán?

Világítógyertyák gyúltak településünk egén 63 évvel ezelőtt, 1944. december 24. éjszakájának meghitt pillanataiban, majd egyórás pokol kezdődött. Bombázók támadtak a városra, és végül 9 halottat, számos sebesültet és romházat hagytak maguk után. Eddig úgy tudtuk, hogy a németek akciója volt, de a hozzáférhetővé vált adatbázisok és a legújabb hadtörténelmi kutatások a szovjetek irányába mutatnak. Pedig 1944. október 23. óta szovjet „felszabadított” terület voltunk.

A *Kiskunhalas története* 3. kötetében városunk hadtörténeti eseményeit boncolgató tanulmányom megírásánál is felfigyeltem néhány forrásra, ami arra utalt, hogy valami nincs rendben ebben az ügyben.¹ Azóta próbáltam utána menni az eseménynek, most úgy tűnik sikerrel. A hadirepülés és a hadtörténelem mozzanatainak feltárása a legutóbbi időkben rohamosan felgyorsult. Számos legenda és mítosz oszlik szét ezek hatására. Ennek köszönhető, hogy most úgy tűnik, talán, megoldódhat a több mint 64 éves tévedés. A szovjet megszállás alatt álló országban, se 1944/45 telén, se később, természetesen nem lehetett objektívan feltárni az eseményt. A hatóságok elhallgatták az adatokat, a média és a történetírók a fasisztákat vádolta a szörnyűséggel.²

¹ *l'égő István*: Kiskunhalas a második világháborúban. In: Kiskunhalas története III. kötet. *Ó. Kovács József-Szakál Aurél* (szerk.), Kiskunhalas Város Önkormányzata, Kiskunhalas 2005. 801–858. old.

² A korabeli sajtó és később a helytörténetírás terrorbombázásról, germán civilizálatlanságról, német támadásról cikkezett és írt. Vö: *Fekete Dezső*: Húsz év Kiskunhalas krónikájából: 1944. október 23. – 1964. december 31. Városi Tanács, Kiskunhalas 1984. *Fekete Dezső*: Négy évtized: Kiskunhalas járás krónikája 1944. okt. 12. – 1983. dec. 31. Városi-Járásí Könyvtár, Kiskunhalas 1984.; *Halasi Hírek*, 1944. december 29. 2.

Szovjetből náci bombázók

1944. december 24-én az esti órákban, amikor a katolikusok épp a szentmiséről igyekeztek haza, 8 óra környékén kezdődött el a bombázás.³ Sokan már akkor sem értették, hogy miért lehet fontos, a már a Dunántúl és Budapest védelmét megoldani is alig képes németeknek, egy alföldi agrárváros megtámadása. A sajtó azonnal a nácikra fogta az eseményt, és ez maradt meg a helytörténetírásunkban is. Az anyagi veszteségeket tekintve 306 épületet ért kisebb-nagyobb kár, melyből 23 teljesen használhatatlanná vált. 30-40 ember sebesült meg, közel 1000 személy vált hajléktalanná.⁴ Ebben az évben a karácsony Halason gyásszá lett. December 27-én az Országzászló emlékmű előtt 8 személy koporsóját ravatalozták fel ünnepélyes keretek között. A szertartáson Halász D. Sándor polgármester és Ván Benjámin református lelkész mondott búcsúbeszédet.⁵ (Később még egy személy belehalt a sérüléseibe.) A városháza mellé rövid időre kitétték szemlére a fel nem robbant bombákat vagy darabjaikat, azzal a felirattal, hogy: ezeket küldték a fasiszták Halasnak karácsonyra. Ám aztán ezek a tárgyak eltűntek, pedig, ha meglennének abból egy tűzserész megállapíthatná, hogy kik is dobták le azokat, igaz-e a németekről szóló verzió.

Lássuk azonban, amiről biztos forrásunk van, amiből kideríthető, hogy mi is történhetett valójában. Aki ismeri az ország területén zajló második világháborús hadműveleteket, az tudja, hogy 1944. decemberben a német és magyar erők fővárosi és dunántúli területekre szorultak. A német légerő közel sem volt olyan erős, mint a háború elején. Bombázói már alig voltak, pláne, ebben a térségben. Hatókörük már jócskán kiesett a magyar alföld régiójából. Míg e területen át, a szovjet 5. és 17. légi hadsereg állandóan bevetésekre indult az ellenséges erők ellen.⁶ Utóbbi haderő gépeinek ebben az időben, mivel Zomboron állomásoztak, épp Kiskunhalas felett kellett elrepülniük célpontjaik felé. Igen érdekes az is, hogy a hadijelentésekben aznap német légi bevetésekről nem esik említés, míg a szovjet források szerint 1944. december 24-én a 3. Ukrán Frontot támogató szovjet 17. légi hadsereg jelentős: 953 nappali és 136 éjszakai bevetést hajtott végre.⁷ Vagyis a Délvidékről felszálló szovjet gépek százait láthaták a halasiak akár nappal is. Ezt néhány kortanú említette annak idején nekem, hogy akkoriban nem náci gépek repültek a város légtérében. Az egyik legfontosabb tényt viszont Horváth Gábor repüléstörténettel foglalkozó szakember adatközléséből tudom. Eszerint a kérdéses időpontban a szovjet 17. légi hadsereg, 244. bombázó hadosztályának amerikai gyártmányú Douglas A-20B és A-20G „Boston” gépeket repülő, s éjszakai bevetésekre is specializálódott 449. ezrede éppen Zombor repülőterén állomásozott, ahonnan 1944 végén több légitámadást intéztek Budapest térsége ellen. (Ismertebb éjszakai légitámadásuk volt például az 1945. január 24-i, Pápa repülőtere elleni 27 perces légitámadásuk, amelyben a budapesti légihíd több német Ju 52-es szállítógépe is megsemmisült.) Repülési útvonaluk 1944 decemberében tehát éppen keresztezte városunk légtérét. Legutolsó ilyen fővárosi akciójukra Zombor repülőteréről egyébként 1945. január 2-án került sor, mivel másnap, 1945 január 3-án áttelepültek Madocsa repülőterére. Éjszakai támadásaik során gyakran alkalmazták a célterület megvilágítására szolgáló „Sztálin gyertyákat”, ami megegyezik a szemtanúk visszaemlékezésével.⁸ Éjszaka mellettük harcoltak még a szovjet 17. légi hadsereg 262. éjszakai bombázóhadosztályának Po-2-es (kétfedelű) ezredei is, ám ezek taktikai ereje kérdésessé teszi részvételüket egy ilyen komoly pusztítást eredményező légitámadásban. Az említett körülmények tehát mind-mind a komoly éjszakai haderőt képviselő szovjet 449. bombázóezred Bostonaira tereli a figyelmet, mivel a német légierőnek ekkorra már nem is maradt olyan bombázóereje hazánk területén, ami ilyen léptékű éjszakai légitámadást még végre tudott volna hajtani.⁹

³ *Halasi Hírek*, 1944. december 29. 2.

⁴ Bács-Kiskun Megye Önkormányzatának Levéltára-Kiskunhalas, XXII. 201. Kiskunhalas Polgármesteri Hivatal iratai I. d. 461/1945. Kovács Tibor polgármester jelentése az alispánnak, 1945. március 9.

⁵ *Fekete Dezső*: Hűsz év Kiskunhalas krónikájából: 1944. október 23. – 1964. december 31. Városi Tanács, Kiskunhalas 1984.

⁶ Horváth Gábor amatőr repülés történetkutató közlése alapján.

⁷ *Véress D. Csaba*: Magyarország hadikronikája 1944–1945. Militaria Kiadó Bp. 2002.

⁸ Nagy Lajos, Darányi Mária, Bacsó Benőné, Szabó Béla, Vili Antalné kiskunhalasi lakosok és nevük elhallgatását kérő adatközlők szíves közlése alapján.

⁹ Horváth Gábor amatőr repülés történetkutató közlése alapján.

Halált hozó szentesti gyertyák

Ám nézzük, hogy miként tudósított erről a végzetes esetről a kommunisták által irányított *Halasi Hírek*, amely akaratlanul, de bizony többszörösen is elszólta magát: „*Karácsony előestéjén súlyos terror-támadás érte városunkat. A támadást megelőzőleg sok repülőgép húzott el fölöttünk, melyek valószínű, távolabb, más felé igyekeztek. A negyedórás motorzúgás után kivált egy gép a többi közül, s ejtőernyős világítógyertyákkal nappali fényt vont a város fölé. A lakosság egy része gyönyörködve szemlélte a csodás fényességet. Voltak, akik karácsonyesti tűzijátékot sejtettek a borzalmas támadás előjátékában; mások leszállóhelyet kereső szovjet repülőgépekre gondoltak. Mikor a világítógyertyák a legképrázatosabb fényt árasztották, lezúgott az első bombasorozat. Hatalmas zúgással és dörrenéssel rázkódtatta meg a levegőt.*”¹⁰ Láthatjuk, hogy a lakosságban élt a gyanú, hogy bizony „felszabadítóink” szórták meg bombákkal a települést. A nagy kötelékre és a távoli célpontokra való utalások is megerősíthetik, hogy a történelmi források és a hadijelentések tükrében egyértelműen szovjet akció történt. Nem beszélve a világítógyertyák (köznapin nyelven: *sztálingyertyák*) használatáról, ami ekkora köteléknél egyértelműen szovjet módszer volt. Felvetődhet viszont, hogy minek bombáztak volna az oroszok, hiszen 1944. október 23. óta az ő katonai megszállásuk alatt voltunk. Erre a választ adja meg helyettem egy szemléletes példával, egy hadirepülést kutató szakember, akik több cikkében is beszámol arról, hogy a szovjet bombázók általában milyen pontosan teljesítették feladataikat: „*A Debrecen kereső kötelék a Nyirbogdányi Petróleum Rt. telephelyét találta meg, és erre mért csapást. (...) A szovjet navigátorok és célkijelölők ebben az esetben is olyan jól dolgoztak, hogy a célpont környékén nyolc falura mintegy 60 bombát vetettek, míg a finomító maga jelentéktelen károkat szenvedett.*”¹¹

Karácsonyi áldozataink

Vágyis a szovjet repülők sokszor tévedésből másokat bombáztak, mint, akiket eredetileg akartak. Tehát felkészületlen pilóták miatt érte légitámadás településünket. Hiszen mi értelme volt a református temetőtől a Sóstóig terjedő térség egyes telkeit szétbombázni? Elképzelhető, hogy látható lett volna a sötétben a vasútvonal, és ennek mentén gondoltak jó célpontokra? Erre nem tudok választ adni, de akkor miért nem a vasútállomást szórták meg? Vagy milyen stratégiai jelentősége lehetett a Tabánnak, a városi nádasoknak vagy a római katolikus temetőnek?¹² Csupa olyan kérdés, amely megerősíti, hogy bárki is bombázott, biztos, hogy nem ez a város volt az eredeti célállomása. (Hasonló a történet Kassa 1941-es bombázása kapcsán, amiről mára kiderült, hogy valóban a szovjetek támadhattak, szintén tévedésből.)¹³ Tehát, véletlenül és nem szándékosan, harcászati hiba okán lettünk áldozatok. Ami a tények ismeretében világos, az viszont megbocsáthatatlan, hogy a kommunisták hazugság-propagandájukkal, meghamisítva terjesztették el ezt az eseményt. Ezzel fedezve a szovjet hadsereg alig tartható fedhetetlenségét, de megmászva az igazságot és így meggyalázza a halottak emlékét. Természetesen nem célom az ítélkezés, inkább álljanak itt Kiskunhalas 1944 karácsonyi áldozatainak nevei és életkoruk: Bakos János 45 éves, Beke Pál 25 éves, Bucsi Gábor 44 éves, Gerner Ferencné 33 éves, Király Mihály 18 éves, Király Sándor 15 éves, Magosi Istvánné 40 éves, Mátyási János 53 éves, Nagy Erzsébet 20 éves. Béke poraikra!

Végső István

¹⁰ *Halasi Hírek*, 1944. december 29. 2.

¹¹ *Jánkfalvi Zoltán*: Halálos nászéjszakák. II. In: Aranyas, 2007. november

¹² A kiskunhalasi Thorma János Múzeum adattára: 3929. sz. térkép melléklete

¹³ Egyre kisebb a valószínűsége a német bombázásnak, ám egy szovjet vagy román véletlen támadásnak elég nagy lett a lehetősége. [http://hu.wikipedia.org/wiki/Kassa_bombázása_\(1941\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Kassa_bombázása_(1941)) (letöltés: 2008. június 4.)